

שיעור ג: מצוות קידושין

Session #3: The Mitzvah of Kiddushin

(1) דברים כד, א-ד

(א) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעֻלָּה וְהָיָה אִסָּרָא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מֵצָא בָהּ עֲרוֹת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָתָהּ וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ: (ב) וַיֵּצֵאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר: (ג) וּשְׁנֵאָהּ הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָתָהּ וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר־לָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: (ד) לֹא־יֻכַּל בְּעֻלָּה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהָיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמִינָהּ כִּי תֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי ה' וְלֹא תִחַטֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה:

(2) דברים כג, יח

לֹא־תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קֹדֶשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(3) דש"י שם

לא תהיה קדשה – מופקרת, מזומנת לזנות

(4) בראשית א:כח

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ וּכְבַשְׁתָּהּ וּרְדּוּ בָדָגָת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּה הָרִמָּשָׁת עַל־הָאָרֶץ:

(5) בראשית ט, א-ז

(א) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ: (ב) וּמוֹרָאֲכֶם וְחִתָּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם כָּכָל אֲשֶׁר תִּרְמָשׁ הָאָדָמָה וּבְכָל־דָּגֵי הַיָּם בְּיָדְכֶם נָתַנּוּ: (ג) כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ כִּי־רֶק יֵשֵׁב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל: (ד) אֲך־בָּשָׂר בְּנֶפֶשׁ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ: (ה) וְאֵךְ אֶת־דַּמְכֶם לִנְפֹשְׁתֵיכֶם אֲדָרְשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֲדָרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אֲחִיו אֲדָרְשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם: (ו) שֹׁפֵךְ דָּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ כִּי בְּצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: (ז) וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שְׂרִצּוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ:

(6) משנה כתב יד קאופמן קידושין ב'א'

הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ בּוֹ וּבְשָׁלוּחוֹ, וְהָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בָּהּ וּבְשָׁלוּחָהּ.
הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא נֶעְרָה בּוֹ וּבְשָׁלוּחוֹ.

(7) קידושין מא ע"א

השתא בשלוחו מקדש, בו מיבעיא?

אמר רב יוסף **מצוה בו יותר מבשלוחו**

כי הא דרב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא.

איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה כדרב יהודה אמר רב

דאמר רב יהודה אמר רב

אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו

ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך.

וכי איתמר דרב יוסף אסיפא איתמר

האשה מתקדשת בה ובשלוחה

השתא בשלוחה מיקדשא, בה מיבעיא?

אמר רב יוסף **מצוה בה יותר מבשלוחה**

כי הא דרב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא.

אבל בהא איסורא לית בה כדר"ל

דאמר ר"ל **טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו.**

(8) ר"ן על ר"ף ר"ף קידושין ט"ז.

איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה וכו' אלא כי איתמר דרב יוסף אסיפא איתמר. דמרישא לא שמעי' דמצוה
בו יותר מבשלוחו דדילמא טעמא משום איסורא הוא כדמפרש דכל שיכול לקדש בעצמו וקדש על ידי שליח
איסורא קא עביד שמא תתגנה עליו אבל כל שראה אותה תחלה דליכא למיחש להכי איכא למימר דאפילו
לכתחלה בשלוחו אבל מסיפא איכא למילף דלעולם מצוה בו יותר מבשלוחו דבדידה ליכא למיחש שמא תראה
בו דבר מגונה דאמר ריש לקיש טב למיתב טן דו ומשל הוא שהנשים אומרות על בעל כל שהוא טוב לשבת עם
גופים שנים מלשבת אלמנה דטן היינו גוף ודו שנים ואפילו הכי אשמעינן מתניתין דמצוה בה יותר מבשלוחה
דאע"ג דאשה אינה מצוה בפריה ורביה מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו וכי תימא וה"נ
גבי דידה איכא איסורא כד יהיב קדושיה לשלוחה ולא חזי לה אין ה"נ ומיהו מתני' בדידה קאמר שהיא מתקדשת
בה ובשלוחה הלכך האי דתנא בה למצוה אשמעי' דאיסורא בדידה ליכא אבל רישא דאיירי בדידה תנא בו משום
איסורא:

(9) רמב"ם ספר המצוות מצוות עשה ר"ב

היא שצונו לפרות ולרבות לכון לקיום המין והיא מצות פריה ורביה. והוא אמרו יתעלה "ואתם פרו ורבו" (בראשית ט':ז), וכבר בארו (בבלי ברכות ט"ו). שהחתן פטור מקריאת שמע כשישא בתולה מפני שהיא עסוק במצוה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפרק ז' מיבמות. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה. ובבאור אמרו (בבלי יבמות ס"ה:) האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה. (בראשית, רמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו):

(10) רמב"ם ספר המצוות מצוות עשה ר"ג

היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה, וזו היא מצות קדושין, והרמז עליו "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבִעְלָהּ" וגו' (דברים כ"ד:א'), הורה שהוא יקנה בביאה, ואמרו ויצאה והיתה, כי כמו שההוצאה בשטר אף ההויה בשטר. וכמו כן למדנו שהיא נקנית בכסף מאמרו באמה העבריה אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומנו אב. אבל קדושין דאורייתא אמנם הם מבוארים שהם בביאה כמו שהתבאר במקומות מכתובות וקדושין ונדה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בשלמות במסכת קדושין. ובבאור אמרו (בבלי קידושין ט':) קדושי ביאה שהם דאורייתא. (כי תצא, רמב"ם הלכות אישות פ"א):

(11) רמב"ם ספר המצוות מצוות לא תעשה ש"ה

הזהיר שלא לבא על אשה בלא כתובה וקדושין, והוא אמרו "לא תהיה קדשה מבנות ישראל" (דברים כ"ג:י"ח). וכבר נכפלה האזהרה בזה הענין בלשון אחר, והוא אמרו "אל תחלל את בתך להזנותה" (ויקרא י"ט:כ"ט). ולשון ספרי "אל תחלל את בתך להזנותה" (ויקרא י"ט:כ"ט) זה המוסר בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות. ושמע ממני למה כפל לאו זה בזה הלשון ואיזה ענין נוסף בו, וזה שכבר קדם שהבא על הבתולה בין שיהיה מפתה או אונס שאין חייב שום עונש מן העונשין אלא קנס ממון ולקחת אותה כמו שהתבאר בכתוב, והיה עולה במחשבתנו שאחר שזה הדבר אין בו אלא קנס ממון שיהיה דינו כדין כל דבר שבממון, וכמו שיש רשות לאדם לתת לחבירו ממונו כמו שירצה ויפטרנה במה שיש לו אצלו, שיהיה לו כמו כן מותר שיקח בתו הנערה ויתננה לאיש שיבעל אותה ויפטרנה מזה, אחר שזה זכות מזכיותו, רוצה לומר החמשים כסף שהם לאבי הנערה, או גם כן יתננה לו על תנאי שיקח ממנו כך וכך דינרים, על כן הזהיר מזה ואמר "אל תחלל את בתך להזנותה" (ויקרא י"ט:כ"ט), לפי שזה שדנתי לענשו ממון לבד, אמנם הוא כשיקרה שיפתנה איש או יאנוס אותה, אבל כשיהיה הענין ברצון שניהם יחד ובהסכמה אין דרך לזה. והראיה בזה הטעם באמרו לא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה, לפי שהפתוי והאונס לא יקרה אלא מעט אבל כשהיה הענין בבחירה והסכמה ירבה זה ויתפשט בארץ, וזה טעם יפה מאד ומשובח בזה הפסוק והוא נאות לכל מה שזכרוהו החכמים למה שהסכימו עליו הדינים התוריים. ועל זה הלאו דפנויה לוקין. והתבארו משפטי מצוה זו במקומות מיבמות. (כי תצא, רמב"ם הלכות אישות פ"א):

(12) רמב"ם אישות – הקדמה

הלכות אישות

יש בכללן ארבע מצוות, שתי מצוות עשה ושתי מצוות לא תעשה, וזה הוא פרטן, א' לישא אשה בכתובה וקידושין, ב' שלא תיבעל אשה בלא כתובה וקידושין, ג' שלא ימנע שאר כסות ועונה, ד' לפרות ולרבות ממנה. וביאור מצוות אלו בפרקים אלו.

(13) רמב"ם אישות א:א

- א. קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא אותה, מכניסה לביתו, ובוועלה בינו לבין עצמו, ותהיה לו לאשה. כיון שניתנה תורה, נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה, יקנה אותה תחילה בפני עדים, ואחר כך תהיה לו לאשה, שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה:
- ב. **וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם.** ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, ושלשתן דין תורה. וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום. ואשה שנקנת באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת:
- ג. וכיון שנקנת האשה ונעשת מקודשת, אף על פי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה, הרי היא אשת איש, והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין, ואם רצה לגרש צריכה גט:
- ד. קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא, נותן לה שכרה, ובוועל אותה על אם הדרך, והולך לו. וזו היא הנקראת קדשה. משניתנה תורה נאסרה הקדשה, שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל. לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה, מפני שבעל קדשה:

(14) ראב"ד אישות א:ד

קודם מתן תורה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו וזו היא הנקראת קדשה – א"א אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא אסור לאו והיא הפילגש הכתובה בפסוק. ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת בפי שגל – עומדת לפרקים למשגל; משמשת הבית ופעמים למשכב. ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא,א) פילגשים קדושין בלא כתובה.

(15) רמב"ם אישות ג:ט

מצוה שיקדש אדם אשתו בעצמו יתר מעל ידי שלוחו. וכן, מצוה על האשה שתקדש עצמה בידה יתר מעל ידי שליח. ואף על פי שיש רשות לאב לקדש בתו כשהיא קטנה וכשהיא נערה לכל מי שירצה, אין ראוי לעשות כן, אלא מצות חכמים שלא יקדש אדם את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדיל ותאמר, בפלוני אני רוצה. וכן האיש אין ראוי לו שיקדש קטנה. ולא יקדש אשה עד שיראנה ותהיה כשרה בעיניו, שמא לא תמצא חן בעיניו, ונמצא מגרשה, או שוכב עמה והוא שונאה:

(16) רמב"ם אישות ג:כ

המקדש בביאה, הרי אלו קידושי תורה. וכן בשטר מתקדשת בו מן התורה, כשם שגומר ומגרש, שנאמר וכתב לה ספר, כך גומר ומכניס. וכן הכסף דין תורה ופירושו מדברי סופרים, שנאמר כי יקח איש אשה, ואמרו חכמים, ליקוחין יהיו בכסף, שנאמר נתתי כסף השדה קח ממני:

(17) רמב"ם אישות ג:כג-כד

כג. כל המקדש אשה, בין על ידי עצמו בין על ידי שליח, צריך לברך קודם הקידושין, הוא או שלוחו, ואחר כך מקדש, כדרך שמברכין קודם כל המצוות. ואם קידש ולא בירך, לא יברך אחר הקידושין, שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה:

כד. כיצד מברך, **ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו והבדילנו מן העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין ברוך אתה יי מקדש ישראל:**
זו היא ברכת אירוסין. ונהגו העם להסדיר ברכה זו על כוס של יין או של שיכר. אם יש שם יין, מברך על היין תחילה, ואחר כך מברך ברכת אירוסין, ואחר כך מקדש. ואם אין שם יין ולא שיכר, מברך אותה בפני עצמה:

(18) ראב"ד אישות ג:כ"ג

צריך לברך קודם קדושין או הוא או שלוחו ואחר כך מקדש – א"א אין אנו אומרים כן; אלא מקדש ואחר כך מברך. והטעם – מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים, שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה. וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.

(19) רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן יב

יב [דף ז ע"ב] אמר רב נחמן אמר לי הונא מניין לברכת חתנים שיהא בעשרה שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים מזקני העיר וגו'. ור' אבהו אמר מהכא במקלות ברכו ה' [אלהים] ממקור ישראל ת"ר מברכין ברכת חתנים בבית חתנים רבי יהודה אומר אף בבית האירוסין מברכין אותה*. אמר אביי ביהודה שנו מפני שמתייחד עמה. תניא איך מברכין ברכת חתנים בבית חתנים וברכת אירוסין בבית האירוסין. כתב רב אחאי (פ' חיי סי' טז) דברכת אירוסין ב'. וה"ר שמואל הנגיד נחלק עליו ואמר שאין צריך ל' אלא לברכת חתנים בלבד שלא הזכירו ל' אלא בה. ועוד הרי קידושין בפני ב' ואתה מצריך עשרה. ול"נ דברי רב אחאי דלמאי דילפינן מבעז הרי בועז עשה גם ברכת אירוסין בעשרה ולמאי דילפינן ממקלות גם ברכת אירוסין על עסקי מקור בא דאי אפשר לישא בלא ברכת אירוסין ודי בשנים לקידושין ובברכה צריך עשרה. ויש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמר (פסחים דף ז ב) כל הברכות כולן מברכין עובר לעשייתן. ויש שכתבו שצריך לעשות אחר האירוסין דלמא הדרא בה האשה והוא לה ברכה לבטלה. ועוד שבכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן. מאי מברכין. אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין ברוך מקדש ישראל וכו' ונהגו האידנא מקדש ישראל על ידי חופה וקידושין. **יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקדוש ברוך הוא והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן. ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה. ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה** כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון (שאי) אפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש ועוד דבקדשים אי אפשר בלא שחיטה הילכך מברכין על כל שחיטה. וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה***. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקידושין:**